

מהדורת וויינרעב
גליון שבועי
תרומה | תשע"ז

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון ר"ג

מעשה שהיה

טובל ושרץ

יום חמישי

אחר הצהרים.

הכביש המוביל

אל חנות הסופר

מרקט 'כל בו' עמוס. שיירה של רכבים עומדת בתור להיכנס אל חניית החנות.

גם שמעון 'עומד' בתור עם רכבו. התור מתקדם בעצלתים, רכב יוצא ורכב נכנס.

לפתע, הרכב שלפניו עצר. המנורות שבשני צידיו נדלקו ובעל הרכב יצא קוממיות מרכבו.

שמעון היה סקרן. מה קרה? ---

הוא עקב במבטו אחר הלה, ולהפתעתו ראה כיצד אוחז הוא בידיו שתי שקיות, וניגש עמם אל המקוה לטבילת כלים הקבוע בכותל החנות.

הלה נעמד בניחותא, החל לפרוק את מרכולתו ולהכינה לטבילת כלים.

בינתיים... התור שהשתרך לפני רכבו של הוא שעצר התקדם מעט, אך שמעון שעמד מאחוריו לא יכל להתקדם... הרכב שלפניו 'חסם' את דרכו...

הוא החל לצפור. קיוה שבעל הרכב שלפניו יחזור ויפנה לו את הדרך בואכה לחניה.

אך הלה השים את עצמו כמי שאינו שומע... הוא המשיך בהכנותיו לטבילת הכלים...

שמעון יצא רכבו והחל לצעוק על ההוא. 'אינך מת-בייש? כיצד אתה מהין בנפשך לעכב כל כך הרבה אנשים?' וכהנה וכהנה.

בעודו צועק, צדה עיניו את השלט המונח בחזית הבור לטבילת הכלים.

אסור לחנות בכפולה (double) לצורך טבילת כלים!

העובר על כך ומפריע לתנועה (traffic), עובר בגזל וטבילתו אינו עולה לו!

הרי זה כטובל ושרץ בידו!

עה"ח, הנהלת החנות

'חבל שתטרח!' קרא לעבר ההוא 'בין כך טבילתך אינה מעלה ומורדת!'

הנהלת הקהילה התאספה לשיבה שלא מן המניין. על הפרק עמד נושא טבילת הכלים במקוה. לאח-רונה טבל מישהו כלי זכוכית במקוה והכלי נשטט מידו ונפל אל תוך המים ונשבר.

פסקי דינים

דיני ירושה (י"ד)

הרב חיים קאהן שליט"א

דינא דמלכותא

כתבו הפוסקים

לאמר 'דינא דמלכותא דינא' לפסוק כן בבי"ד דיני ירושה כגון לתת לבת במקום בנים או להוריש לאשתו, שאין בזה הנאה למלך או תיקון בני המדינה לעקור ירושת התורה¹. וכ"ש שאסור לתבוע בערכאות מה שלא זכאים מדין תורה².

מנהג

עוד כתבו, שאין תוקף לתקנות של הציבור שתיקנו לבטל דיני ירושה³, ובפרט יען שבפרשת ירושה נאמר 'חוקת משפט' א"א לבי"ד לתקן להנחיל למי שאינו יורש⁴, וכן בירושת בכור שמפורש בתורה 'לא יוכל לבכר'⁵, ומכל שכן שאין תוקף למנהג שנהגו מעצמם, שלא על זה נאמר 'מנהג מבטל הלכה'⁶. מאידך, ישנם אחרונים שכתבו שנהגו לתקן תקנות בעניני ירושת כשראו בזה צורך השעה⁷.

לזכות בחלקם בצוואה

האם יש חיוב על היורש בדינא דמלכותא לחתום על כתב וזיתור.

במקום שהדינא דמלכותא מעכב שיחלקו את הירושה כדין תורה, כגון שמחייבים את המחלק נכסים לתת לבת חלק שווה עם הבן, זקוקים היורשים ע"פ תורה שהבת תחתום בערכאות שמוותרת על חלקה שמגיע לה בדינא דמלכותא. ודנו הפוסקים האם חייבת לחתום⁸, יש שכתבו שמוותר לבת לבקש שכר פעולה בעד החתימה⁹, ויש שכתבו שחייבת לחתום על הוויתור בערכאות מדין השבת אבדה, וכן כופים על זה מצד מידת סדום (אם אין לה הפסד)¹⁰. יש שכתבו שהשתרש המנהג לתת לחותמים עשירית הירושה¹¹, ומסתבר ששכרן שבי"ד יפשרו ביניהם לפי הענין¹².

צוואה בערכאות

כתבו הפוסקים שצוואה שנכתבה כפי הנוסח שרגילים לכתוב בערכאות, אין לה תוקף בדינא דמלכותא כפי הדין, שמלבד שא"א לעקור את הירושה מהיורשים, גם אי אפשר להקנות לאחר מיתה, שאין קנין לאחר מיתה, ורק תקף כשטר ראה על קנין שהועיל מדין תורה, כגון מתנת שכיב מרע או מצווה מחמת מיתה¹³. ויש שחידש שאם הצוואה נמסרה מהמוריש לגבות בערכאות, נעשה הקנין ממילא בשעת מיתה¹⁴.

כתבו הפוסקים בעובדא שהיו רגילים לדון בעניני צוואות לפני ערכאות ובה שטר צוואה לפני בי"ד, ובכדי לידע מה היה כוונת המצווה אמרו שלמדים לפרש את לשון הצוואה כפי שמבארים לשון זה בדיניהם¹⁵. לפי האמור נראה שצוואה שנכתבה כפי שרגילים לכתוב בערכאות יש לדון כוונת המצווה כפי לשון זה¹⁶.

כשאין ערעור מצד היורשים

יש שכתבו שאם היורשים בדינא לא מערערים נגד היורשים ע"פ דיניהם, וחילקו באופן זה את הצוואה בערכאות, יכולים היורשים בדיניהם להחזיק מה שקיבלו¹⁷. וכן יש שכתב שאם המוריש כתב צוואה לתת למי שאינו יורש מדינא שלכן יש סוברים שמצווה לקיים דברי המת, וקיבל זה חלקו ע"פ דינא דמלכותא, מותר למקבל להחזיק אפילו אם היורשים מערערים נגדו¹⁸. וכן לדעת הרבה פוסקים יש לצוואה תוקף בדינא לכפות את היורשים בדינא לקיים את הצוואה מפני שמצווה לקיים דברי המת¹⁹.

כתיבת צוואה

כדי למנוע סכסוכים בין היורשים רצוי שהמוריש יסדר את עניני ירושה באופן המועיל לכו"ע, ולכן יש מאחרוני זמנינו שכתבו לזה פתרונות שונים, וכאשר כמה מהפתרונות קשורים בדינא דמלכותא, כדאי להתייעץ עם מומחה בנושא לברר את הדרך המתאימה לירושה זו²⁰.

[1] רמ"א סי' שס"ט סעיף י"א, ומהרי"ק שורש קפ"ח משו"ת הרשב"א. [2] ראה סי' כ"ו סעיף א'. וראה שו"ת ברכת יוסף חו"מ סי' כ"ב בסופו שאם אפשר, מצווה לתווך שלא יבוא הדבר בפני ערכאות ולייקר שם אללים, ומוטב לעקור וכו' כדי שלא יתחלל ש"ש, עיי"ש, וע"ע להלן הערה 6 בסופו. [3] שו"ת רדב"ז ח"א סי' תקמ"ה שזה מתנהג על הכתוב בתורה, עיי"ש, ובשו"ת מהרש"ד חו"מ סי' ש"ד בירושת הבכור. [4] מבי"ט ח"ב סי' קכ"ח. [5] משו"ת מהריב"ל ח"א סי' ס"א. [6] ראה רדב"ז הנ"ל, וברמ"א רפ"א סעיף ד' כ"כ מהרי"ק שורש ח' שמנהג לא מהני לבטל ירושת הבכור, ובשו"ת מהריב"ל ח"א סי' ס"א כתב שמפורש בתורה 'לא יוכל לבכר' וכו', וע"ע שו"ת ברכת יוסף חו"מ סי' כ"ב ע"פ ה"ך סי' ע"ג ס"ק ל"ה, עיי"ש, ועיי"ן שו"ת תורת חיים ח"ב סי' המשך ההערות בעמוד ב'.

מעשה שהיה

- זו ממש סכנת נפשות! - הסביר ה'מקוה יוד' בלהט - אנשים יכולים להיפצע משברי כלים!

בסופה של הישיבה הוחלט פה אחד לתלות מודעה בפתח המקוה וזה תוכנה:

חמירה סכנתא מאיסורא!
בשם הנהלת הקהילה, אין לטבול כלים בבור המיועד לטבילת אנשים בשום פנים ואופן!
כל העובר על כך - גזלן!

הגאון רבי יעקב בלויא זצ"ל מעלה נידון זה בספרו 'פתחי חושן' (גניבה והונאה, פרק ז' הערה ע"ד) וזה לשונו:

יש לדון במי שטבל כלי במקוה של חבריו שלא מדעתו וכו' אם הטביל כנגד רצונו של בעל המקוה או שידוע שהבעלים מקפיד וכן בזמן שהבעלים מקפיד, נראה שיש איסור גזל.

כגון בשעה שבני אדם טובלים, שכבר היו מעשים שנשבר כוס באמצע ונזקו אנשים או שהוצרך להחליף ולנקות, נראה דהוי שואל שלא מדעת שנקרא גזלן. ולפי זה לא עלתה לו טבילה משום מצוה הבאה בעבירה.

מיהו אפשר דהוי קרקע שאינה גזולת ואינו נפסל, דומיא דסוכה. ואפשר שאם יש קפי"דא במים, הוי כתלוש.

והנה, מה שדן שם בדבריו לפסול את הטבילה מצד 'מצוה הבאה בעבירה' נבוא לדון בדבריו בהקדם ההלכה הפסוקה 'קרקע אינה גזולת'. וכן נפסק להדיא (שלחן ערוך - אורח חיים, סימן תרל"ז טע"ג):

סוכה גזולה, כשרה. כיצד? אם תקף על חבריו והוציא מסוכתו וגזלה וישב בה יצא, שאין הקרקע נגזלת.

לכאורה, הוא הדין לטובל כלי במקוה של חבריו בגזילה, שעלתה לו טבילה. בעל המקוה אינו יכול, לכאורה, להזהיר את הטובל כי אם יעבור על דבריו ויטבול במקוה נגד רצונו, 'גזל' בידו.

אמנם, שיטת הרמב"ם (פרק ז' מגניבה הלכה י"א) שאף ש'קרקע אינה גזולת', מכל מקום עוון 'גזל' ביד הגזלן ועבר על לאו של 'לא תגזול'.

וכי תימא, מה אם כן פירוש דברי חכמים 'קרקע אינה גזולת'? הרי 'גזלן' הוא לשיטת הרמב"ם!?

לדברי הרמב"ם קרקע אינה 'נקנית' לגזלן בקנייני גזילה. דהיינו, אף אם יעשה בה 'שינוי' ופנים חדשות יבואו לכאן, הקרקע בחזקת בעליה נשארה והגזלן אינה זוכה בה.

שלא כמו מי שגזל מטלטלין, שלאחר שעשה בהם 'שינוי', קונה אותם לעצמו וחיוב לגזול רק את דמיהן. מכל מקום שמעינן כי עוון גזל יש ויש ביד הגזול קרקע.

יוצא אפוא לדברי הרמב"ם, הטובל במקוה נגד רצון הבעלים, כיון שעובר בעוון 'גזילה', גם אינו יוצא ידי חובת הטבילה ולא עלתה בידו מאומה. 'מצוה הבאה בעבירה' היא. טבילת המצוה, באה לו בגזל!

אלא שיש לעורר על הדברים. אם אכן בגזול קרקע ומקיים בה מצוה שייך לומר בו 'מצוה הבאה בעבירה', מדוע 'סוכה גזולה כשירה'? מצוות ישיבת הסוכה באה לו בעוון 'גזל'?! ועיין בריטב"א (סוכה דף ל"א ע"א) שעמד על קושיא זו ותירצה (עיין באוצר מפרשי התלמוד שם הערה 26 שהביאו את ביאורי האחרונים בביאור דברי הריטב"א).

יהיה איך שיהיה, הוא הדין גם לטובל כלים במקוה של חבריו נגד רצונו. כיון ש'קרקע אינה גזולת', אין בכך גם לא משום 'מצוה הבאה בעבירה'.

אמנם, כל הנ"ל הוא כאשר אין הקפידא של הבעלים במים, כגון בסיפור הראשון שכל המניעה היא רק אם יחנה ויפריע את התנועה. אך אינם חוששים שישתמש במים שבבור מאיזו סיבה.

מה שאין כן, כאשר חיישינן שישבר הכלי בתוך המים ויהיה סכנה, אפשר שנידון הדבר 'כתלוש'. אם אכן כך, הרי שגזל בידו בטבילתו והטבילה אינה לו משום 'מצוה הבאה בעבירה'!

ועיין בסוף דבריו של הפתחי החושן שכתב וז"ל:

שוב ראיתי שיש מצדדים לומר שבמצוה שאינה חובית אינו נפסל משום מצוה הבאה בעבירה. וגם טבילת כלים אינו מצוה חובית, עיין שדי חמד כללים מערכת המ' כלל עז אות יז דקרי לטבילה מכשירי מצוה, וצ"ע.

וזה טעם נוסף לומר שאין כאן משום 'מצוה הבאה בעבירה' ואף שנהג שלא כהוגן, עלתה לו טבילתו.

לקבל את הגיליון באימייל שלחו ל mm@businessshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגיליון אפשר להתקשר:

קו ההלכה

שמירה בכרטיס

לוויית כרטיס נסיעות (Metrocard) מחבר עבור שתי נסיעות, וסימנו שאשלם לו בחזרה בעבורן. אחר שחזרתי נאבד הכרטיס, ואינו זוכרים מהו הערך שהיה אגור בתוכו.

שאלה: כמה אני חייב להשיבו על הכרטיס שאבד?

תשובה: כאשר התובע אינו בטוח שחייבים לו, או שאינו יודע בבירור כסום החיוב, הנתבע אינו חייב לשלם לו יותר ממה שברור שחייב, אף לא לצאת ידי שמים (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ע"ה טע"ף י"ח ובש"ך סק"ז).

בנוסף, יתכן שאף אם ידוע לכם כמה ערך היה צבור בכרטיס, מכל מקום אתה פטור מלשלם על אבידתו. התורה פטרה מאחריות 'שומרים' כל שהפיקדון הוא דבר שאין גופו ממון. דהיינו, שהערך והשווי אינן הפיקדון עצמו, אלא הפיקדון משמש כדרך לגבות את ממונו. כגון, שטר חוב (סימן ס"ו טע"ף ט"ל וטע"ף מ' וסימן ש"א טע"ף א'). דבר זה נלמד מגזירת הכתוב, ואפילו שואל, החמור שבשומרים פטור מחיובי אחריות.

הפוסקים אמנם נחלקו אם נאבד או נתכלה הפיקדון בפשיעה, אם חייב השומר לצאת ידי שמים אף על דבר שאין גופו ממון (שם). מאחר ויש שפטרוהו, יכול השומר לטעון 'קים לי כשיטות הפטורות (פתחי תשובה סימן ש"א סק"ד ועיין ערך ש"י סוף סימן ס"ו). יש שחייבוהו לצאת ידי שמים כמו בכל גרמא בפשיעה שחייב לצאת ידי שמים (אמרי בינה - הלכות פסח סימן ה'). אך רבים מהפוסקים סבירא להו שהפטור שנתנה התורה בכל דבר שאין גופו ממון, היינו לפוטרו אף אם נאבד בפשיעתו ואף אינו חייב לצאת ידי שמים (ראה מהרש"ם - חלק ב' סימן קל"ח על פי דברי התוס' בחולין דף ק"ל ע"ב ובחזון איש - בבא קמא סימן ב' סק"ז כעין זה. אמנם עיין ברכת שמואל - בבא קמא סימן ב').

בכלל אין גופו ממון כל השטרות, שוברים (Voucher), תלושים (Coupon) וצ'קים. גם כרטיס נסיעות, הוא עצמו אינו שווה מאומה אלא רק דרך להשתמש במעות שנתן בעל הכרטיס לחברת הנסיעות (עיין שו"ת מהרש"ג חושן משפט סימן ק"ה).

אשר על כן, בנוגע לשתי הנסיעות שנשתמש בכרטיס - עליך לשלם עליהן לבעל הכרטיס בתור 'לוה'. אך על הערך שהיה צבור בתוכו - מאחר ולא הורשית להתמש בו, הרי 'שומר' אתה עליו ואין לך דיני שומרים שאין גופו ממון.

מענין לענין, מצאנו ויכוח בפוסקים במקום שהורשית להשתמש בכרטיס בכמה תחפוץ, לא למספר מסויים של נסיעות. יש הטוענים שנעשית ללוה' על כל הערך הצבור בכרטיס וחיוב אתה באובדנו על כל הערך שהיה בו (אמנם, עיין בספר 'הצ'ק בהלכה' פרק כ"א סעי' ט"ל). אך אחרים סוברים שנעשית 'שומר' על הכרטיס, ורק לאחר שתשתמש בערך שבו איז נעשית על הערך שנשתמשת ללוה'.

לנידון שאלתך, כיון שלוית את הכרטיס לשתי נסיעות - אתה חייב לשלם רק את מה שנשתמשת ולא את הערך שהיה צבור בכרטיס.

המשך ההערות מפסקי דינים

י"ט הנ"ל באריכות, ועיין בגשר החיים ח"א סוף פרק א' היאך הנכון לנהוג בזמנינו, אבל מה שכתב בענין המנהג עוקר הלכה ודד"מ, צ"ע. [7] עיין בשו"ת דברי אמת לר"י בכר סי' ח' שדן בדברי המהרש"ם הנ"ל שכתב שלא מהני תקנה בירושת הבכור, ומשמע ששייך לתקן בשאר ירושה, וכן נראה מתוך שו"ת תורת חיים ח"ב סי' ט"ז שרק דן אם לא היה התקנה ע"פ וותיקין, באריכות, וע"ע כנה"ג רע"ז הגה"ט א' בסופו, ובשו"ת כרם חמר למהר"א אנקאווא ח"ב סי' ח' כמפורט את תקנת מגורשי קשטייליא שתקנו להשוות ירושת בני עם בנות. [8] בשו"ת פני משה ח"ב סי' ס"ו כתב שדעת מהר"י באסן שהירשים חייבים לפייסם והמהר"ט מחייב שיחתמו מדין השבת אבידה, כדלה"ל. [9] בשו"ת דברי חיים חו"מ ג', שו"ת מהר"א הלוי ח"א סי' ד' ח"ב סי' קכ"ז ובשו"ת הרי בשמים ח"א קכ"ט כתבו כמהר"י באסן. [10] בשו"ת חתם סופר חו"מ קמ"ב, שו"ת בית שלמה חו"מ סי' ק"ח וכן בנחלת צבי ריש סי' רע"ו כתבו שאם אין להם פסידא כופין על מידת סדום. [11] ראה שו"ת רבי פנחס ח"ב חו"מ סו"ס ט"ו, וע"ע בהרי בשמים הנ"ל. [12] ראה פתחי חושן ירושה פ"א סוף הע' ה'. [13] סי' ס"ח טע"ף א' ורמ"א שם וסמ"ע סי' ט"ז, וס"ל רנ"ג טע"ף ל"ב וסמ"ע שם ט"ק ע"ב, וע"ע נתיבות שם ט"ק כ"ב. [14] ראה שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' ק"ד שמהמקבל ע"פ הצוואה קונה ברגע המיתה מפני הגמירות דעת בלי מעשה קנין, אכן משו"ת אחיעזר ח"ג סי' ל"ד מפורש דלא מהני, עיי"ש. [15] ראה רמ"א סי' רמ"ח טע"ף א' מריב"ש סי' נ"ב שבמקום שנהגו לדון בערכאות לא אמרין שירושה אין לה הפסק, ולכאורה סותר דברי עצמו שכתב בסו"ס ש"ס"ש שלא אמרין דד"מ דינא בירושה, ובקצות שם ט"ק ג' כתב משו"ת תשב"ץ ח"א סי' ס"א שחולק על הריב"ש, עיי"ש. אולם מדברי הסמ"ע ש"ס ט"ס ס"ק כ' במבאר שמתרץ את הסתירה, וכן בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' קמ"ב (הובא בפתחי תשובה סי' רמ"ח ט"ק ב') וכתב לפרש את הרמ"א ושקרו בו לומר שזו כוונת הסמ"ע, שכוונת הריב"ש שהרמ"א היא שאמנם בדין תורה לשון 'מתנה' לירוש מפרשי כירושה ולא מתנה, אבל כשברור שכוונתו היא למתנה מפני שכן רגילים בדיניהם מפרשים את דבריו באופן שהתכוון, עיי"ש. [16] עיין סי' ס"א טע"ף ט"ז. [17] ראה שו"ת מהר"י אסאד (יהודה יעלה) אה"ע ק"ד, שו"ת בנין ציון ח"ב סי' כ"ד. [18] שו"ת בנין ציון הנ"ל. [19] ראה גליון ר"ב הערה 16. [20] ראה ספר דיני ממונות חלק ג' שער ד', פתחי חושן דיני ירושה פרק ד', ספר משפט הצוואה, שהביאו הצעות שונות בנושא.